

reği geniş bir seyir alanına sahip olduğundan ayrıca genişlemez.

Makamın seyrine birinci merteye geçilerek olan gerdâniye perdesi civarından ve bu perde eksen olmak üzere başlanır. Bu perdenin iki yanındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra gerdâniye perdesinde hicaz çeşnili veya acem perdesinde nikriz çeşnili yarım karar yapılır. Ardından gerekli yerlerde gerekli asma kararlar ve geçkiler gösterilerek cârgâh perdesine kadar inilir ve bu perdede zirgüleli hicaz çeşnili, kürdi perdesinde de nikriz çeşnili asma kararlar yapılır. Daha sonra acem-aşiran dizisine geçilir. Bu dizide de karışık gezinildikten ve asma kararlar gösterildikten sonra acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisine geçilip bu beşli ile acem-aşiran perdesinde genellikle yedenli tam karar yapılır. Şevkefzâ makamının bir başka çeşidinde ise cârgâh perdesindeki zirgüleli hicaz dizisinden sonra yerindeki acem-aşiran dizisine geçilip bu dizi ile acem-aşiran perdesinde karar edilir. Bu çeşitte acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisi yoktur.

Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin hafif usulünde, "Hüsni-zâtın gibi bir dilber-i sîmîn-endâm", Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin ağır çenber usulünde, "Ermesin el ol şehin şevket-i vâlâlarına" mısrayla başlayan besteleri; yine Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin, "Dilbesteye lutf u keremin mâ-hazar eyle" mısrayla başlayan ağır semâisi; Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin, "Ser-i lutf-i anberi yüzüne nikâb edersin" mısrayla başlayan yürük semâisi; Çilingirzâde Ahmed Ağa'nın aksak usulünde, "Geçip de karşıma gözlerin süzme", III. Selim'in aksak usulünde, "Ey serv-i gülzâr-ı vefâ", Mustafa Nâfiz İrmak'ın circuna usulünde, "Sebeb sensin gönülden ihtilâle" mısralarıyla başlayan şarkıları; Hacı Fâik Bey'in düyek usulünde, "Lâ mevcûde illâ hû", Muallim İsmâil Hakkı Bey'in evsat usulünde, "Ey bu cümle kâinatı var eden mevlâ meded" ve Sermüezzîn Rifat Bey'in devr-i hindî usulünde, "Mest ü hayrânım zâr u giryânım" mısralarıyla başlayan ilâhileri bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim Bey, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 41; Tanbüri Cemil Bey, *Rehber-i Müsiki*, İstanbul 1321, s. 62; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 186-187; IV, 249; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 78; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 172-174; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûl-leri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 520-526.



İSMAIL HAKKI ÖZKAN

ŞEVKET ALI

(شوکت علی)

(1873-1938)

Hindistan
Hilâfet Hareketi önderlerinden,
siyaset adamı.

Günümüzde Uttar Pradeş eyaletine bağlı olan Râmpür'da doğdu. Çocuk yaşta iken babası Abdülali Han vefat edince kardeşleri Muhammed Ali ve Zülfikar Ali ile beraber annesi tarafından yetiştirildi. İlk eğitimini Bireli'de (Bereyli, Bareilly) aldıktan sonra Mohammadan Anglo-Oriental College'da (Aligarh Muslim University) öğrenimini tamamladı. 1896-1913 yılları arasında Kudh ve Agra'da kamu hizmetinde çalıştı. 1911'den itibaren kardeşleriyle birlikte Kalküta'da dönemin en etkili müslüman siyasî gazetelerinden olan İngilizce *Comrade* ve 1913'te Delhi'de Urduca *Hamdard* (*Hemderd*) gazetelerini çıkardı. Böylece Hindistan'da Osmanlı Devleti ve hilâfeti lehindeki faaliyetleriyle ön plana çıkan isimlerden biri oldu. Çeşitli gazete ve dergilerdeki yazıları yanında Hindistan'da Osmanlılar için yardım toplanmasına ve Balkan savaşlarında doktorlardan oluşan bir heyetin Türkiye'ye gönderilmesine öncülük yaptı. Osmanlılar'ın yanında savaşmak üzere gönüllüler toplama girişimi İngilizler tarafından önlendi. I. Dünya Savaşı'nda İslâm'ın mukaddes beldelerinin korunması amacıyla faaliyete geçen Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be'nin kurucuları arasında yer aldı ve genel sekreterliğiyle icra kurulu başkanlığı yaptı. Aynı savaşta İngilizler'in bütün tedbirlerine rağmen Osmanlılar'ı destekledi, müslüman din adamlarına İngilizler lehine fetva vermesi yolunda yapılan baskılara karşı çıktı. 1919'da yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla İngilizler tarafından hapsedildi. Savaşın ardından hilâfet hukukunu korumak ve Osmanlı Devleti'ni desteklemek için oluşturulan Hindistan Hilâfet Hareketi'nin önderleri arasında yer aldı ve ilk hilâfet konferansının başkanlığına seçildi. Hindistan'daki pasif direniş hareketini ve Mahatma Gandhi'yi desteklediğinden tekrar tutuklandı ve 1921-1923 yılları arasında hapis yattı. Daha sonra bağımsız Hindistan'daki Hindu-müslüman ilişkileri hususunda Gandhi ve Hindistan Kongre Partisi ile görüş ayrılığına düştü. 1928 Nehru raporuna itiraz ederek müslümanlar için ayrı seçim sistemi önerdi. Hindistan'ın geleceğiyle ilgili I. ve II. Londra toplantılarına müslümanlar adına katıldı. 1931'de Dünya Müslümanları

Kongresi'ni toplamak amacıyla Kudüs'e gitti. 1936'da Hindistan Müslümanları Birliği'nde yer aldı ve Muhammed Ali Cinnah ile birlikte hareket etti. 1934-1938 yıllarında Hindistan Müslümanları Birliği merkez idare heyetinde bulundu. Hindistan'ın bağımsızlığı için destek aramak üzere Arap ülkeleri, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde görüşmeler yaptı, konferanslar verdi. 26 Kasım 1938'de Delhi'de vefat eden Şevket Ali, Pakistan fikrinin ilk savunucularından biri olarak modern Hindistan'ın en etkili siyasî simaları arasında seçkin bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Ali Papers, New Delhi, Jamia Millia Islamia; National Archives of India, Home Political D, Proceedings, May 1915, nr. 36, October and December 1915; Home Political A, November 1914, nr. 33-38; Home Political B, 8 July 1914, Record of Interview with Shaukat Ali, ICP, nr. 206, Jan 1919; National Archives of India, Comrade 1911, 1912-1914, 1921, 28 November 1924; Muhammed Ali, *My Life A Fragment* (ed. Afzal Iqbal), Lahore 1942; Ahmad Jafri, *Ali Bradran*, Lahore 1963; Shan Muhammad, *Unpublished Letters of the Ali Brothers*, Delhi 1979; Masood Akhtar, *Maulana Shaukat Ali: A Political Biography* (yüksek lisans tezi, 1980), Islamabad, Quaidi Azam University; Mushirul Hasan, *Mohammed Ali: Ideology and Politics*, Delhi 1981; Azmi Özcan, *Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Ankara 1997, s. 193-250; a.mlf., "Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be", *DİA*, XI, 179; M. Naem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement, 1918-1924*, Leiden 1999, bk. İndeks; a.mlf., "Hindistan Hilâfet Hareketi", *DİA*, XVIII, 110.



AZMİ ÖZCAN

ŞEVKİ BEY

(1860-1890)

Şarkî bestekârı ve hânende.

İstanbul Fatih'te Piriñçi Sinan mahallesinde doğdu. Babası tarakçı esnafından Ahmed Efendi'dir. Rüşdiye tahsilinin ardından Müzika-i Hümâyün'a hânende olarak girdi. Bir süre sonra saray hayatından sıkıldığı için görevinden ayrıldı ve Rüşûmat Nezâreti'nde kâtipliğe başladı. Bu görevini Harbiye Nezâreti Evrak Kalemi'nde devam ettirdi. Rindâne bir hayat yaşadı. 2 Zilhicce 1307 (20 Temmuz 1890) tarihinde Beylerbeyi'nde arkadaşı Rahmi Bey'in evinde kalp krizinden öldü ve ertesi günü Kuzguncuk'ta Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedildi. Yakın arkadaşı Mehmed Hafid Bey ölümü için şu tarih beytini yazmıştır. "Çıktı bir târîh-pesendide Hafid / Hâke düştü bî-emel o verd-i nâz (1307)." İsmâil Safâ'nın tarihi de şöyledir: "Çıktı bir düm tek ile iş-

te Safâ târihi / Göçtü hey hey diye hânen-
de zavallı Şevki (1307)." Kendine has tav-
ryla devrin önemli hânendeleri arasında
yer alan Şevki Bey asıl ününe şarkı beste-
kârlığıyla ulaşmıştır. İlk mûsiki bilgilerini
Ticaret ve Nâfia Nezâreti kâtiplerinden
Necmeddin Bey'den aldı ve ardından girdi-
ği Muzika-i Hümâyün'da kendini yetiştir-
di, burada özellikle Hacı Ârif Bey'den fay-
dalandı. Saray fasıllarının vazgeçilmez hâ-
nendelerinden olan Şevki Bey Hacı Ârif
Bey, Medenî Aziz Efendi, Mehmet Suphi
(Ezgi) ve şair Mehmed Hafîd gibi sanat-
kârların bulunduğu meclislerdeki icralara
çoğunlukla eşi kanunî Melek Hanım'la bir-
likte katılırdı.

Şevki Bey, Türk mûsikisinde klasik eko-
lün Hacı Ârif Bey'den sonra en önemli şar-
kı bestekârı kabul edilir. Güçlü bestekâr-
lık yeteneğinin yanı sıra çabuk beste ya-
pabilen ilhamı bol bir sanatkârdır. Şarkı-
larının çoğunu daha güfteyi okurken irtî-
câlen bestelediği, bazan yarım saatte bir,
bazan da günde sekiz on beste yaptığı
söylenir. Bestelerini yirmi yaşından sonra
yapmış, Hacı Ârif Bey'in açtığı şarkı çığırını
geliştirerek devam ettirmiş, bu ekolün gü-
nümüzde kadar gelmesinde en önemli rolü
oynamıştır. Ruşen Ferit Kam onu şarkıla-
rındaki özellikler sebebiyle modern "lied" in
önemli ismi Schubert'e benzetir. Ölümü-
ne yakın söylediği, "Arza lâyıık değil am-
mâ hünerim / Nâçizâne bini buldu eserim"
mısralarından anlaşılacağı üzere 1000'in
üzerinde eser bestelemiş, ancak nota bil-
mediğinden şarkılarının çoğu kaybolmuş-
tur. Aşk konusunun pek çok yönüyle iş-
lendiği eserlerindeki kompozisyon tekni-
ği özellikle geçkiler yönünden son derece
gelişmiş olup şarkılarında sade bir üslûpla
birlikte lirik, hüznünlü ifadeler görülür. Şar-
kı formunun dört mısralı (murabba) çeşidi
yanında beş, altı, sekiz mısralı türlerinin de
güzel örneklerini vermiştir. 200'den fazla
uşşak şarkı bestelediği kaydedilir. Türk
mûsikisinde uşşak makamını bu kadar ısrar-
la kullanan bir başka bestekâr bilinme-
mektedir. Zeki Ârif Ataergin'e bestelerinde
uşşak makamını neden hiç kullanmadığı
sorulduğunda, "Şevki Bey bu makamı o
kadar güzel işlemiştir ki artık onun ardın-
dan söylenecek bir söz, yapılacak bir eser
kalmamıştır; zira Şevki Bey uşşak kapısını
kapatmıştır" cevabını vermiştir. Yılmaz
Öztuna onun günümüze ulaşan 233 eserini
listesini (uşşak makamındaki bir beste
ve yürük semâi dışındakilerin hepsi şar-
kıdır) yayımlamıştır (Şevki Bey, s. 42-51).
Yetiştirdiği talebeler arasında Bimen Şen
ve İsmail Fenni Ertuğrul en önemlileridir.



Şevki Bey

"Emel-i meyl-i vefâ sende de var bende
de var" mısrayla başlayan bayatı; "Ülfet et-
sem yâr ile ağıyâre ne" mısrayla başlayan
hümâyün; "Hicran oku sînem deler" ve,
"Nedir bu hâletin ey meh-cemâlim" mısra-
larıyla başlayan hüseyinî; "Küşâde tâliim
hem bahtım uygun" mısrayla başlayan
hüzzam; "Ol gonca-dehen bir gül-i handân
olacaktır" mısrayla başlayan muhayyer;
"Nedir bu dil-i zârın fiğânı" mısrayla baş-
layan rast; "Gülzâra nazar kıldım vîrâne-
misâl olmuş", "Kimseler gelmez senin fer-
yâd-ı ateş-bârına" ve, "Zeybeklerle gezer
dağlar başında" mısralarıyla başlayan uş-
şak; "Affeyle suçum ey gül-i ter başıma
kakma" ve, "Dil yâresini andıracak yâre
bulunmaz" mısralarıyla başlayan uzzâl şar-
kıları onun çok sevilen eserlerinden bazı-
larıdır.

Aynı zamanda bir ud ve lavta icracısı
olan Şevki Bey birçok şarkısının sözlerini
Recâizâde Mahmud Ekrem, Muallim Nâ-
ci, Mehmed Sâdi Bey, Mehmed Hafîd Efen-
di, Reşad Paşa gibi şairlerden seçmiştir.
Recâizâde Mahmud Ekrem'in yazıp Rah-
mi Bey'in bayatı makamında bestelediği,
"Gül hazin sünbül perîşan bâğzârın şev-
ki yok" mısrayla başlayan şarkının Şevki
Bey'in ölümü üzerine bestelendiği söylenir.
Mehmed Hafîd Bey, onun vefatından sonra
308 şarkısının güftesini *Yâdigâr-ı Şevk
yahut Mahsûl-i Tabîat* adıyla neşretmiştir
(İstanbul 1308, 1322). Yılmaz Öztuna,
Mehmet Suphi Ezgi'nin Şevki Bey'in eserlerini
bir külliyat halinde hazırlamaya başladığını,
120 şarkısının notasını yazmasına rağmen
bu çalışmasını tamamlayamadığını ifade eder
(BTMA, II, 356). *Musiki Mecmuası*'nın 387-388. sayı-
sı (İstanbul 1982) "Şevki Bey Uşşak Şarkıları"
başlığıyla bir özel sayı niteliğinde hazırlanmış-
tır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul
1933, I, 101; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 276-
278; Bakî Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*,

İstanbul 1962, s. 127-135; Yılmaz Öztuna, *Hacı
Ârif Bey*, Ankara 1986, s. 57-59; a.mlf., *Şevki
Bey*, Ankara 1988; a.mlf., *BTMA*, II, 355-359;
Sadı Yaver Ataman, *Mehmet Sadı Bey*, Ankara
1988, s. 7, 31-34; Sadun Aksüt, *Türk Mûsikisinin
100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 205-207; Özalp,
Türk Mûsikisi Tarihi, I, 611-615; *Tercümân-ı Ha-
kikat*, 4 Zilhicce 1307; Ruşen Ferit Kam, "Şevki
Bey", *Radio*, sy. 28, Ankara 1944, s. 8; Etem Ün-
gör, "Âdil Haybat, Şevki Bey'in Oğlu Değildir",
MM, sy. 228 (1967), s. 21-27; Hayri Yenigün, "Bir
Büyük Bestekâr: Şevki Bey", *Musiki ve Nota*, sy.
6, İstanbul 1970, s. 20-21; Mehmet Güntekin,
DBİst.A, VII, 164-165.



NURİ ÖZCAN

ŞEVKİ DAYF

(شوقي ضيف)

Ahmed Şevki Abdüsselâm Dayf
(1910-2005)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

13 Ocak 1910'da Mısır'ın kuzeyindeki
Dimyat şehrine bağlı bir köyde doğdu. Kö-
yünde başladığı eğitimini Dimyat'taki ilk
okulda tamamladı (1926). Orta öğrenimini
Zekâzîk'teki lisede gördükten sonra 1928'de
girdiği Dârü'lulûm'un hazırlık okulunu
1930'da bitirdi. Aynı yıl kaydolduğu Fuâd el-
Ewel Üniversitesi (Kahire Üniversitesi) Edebiyat
Fakültesi Arap Dili Bölümü'nden 1935
yılında mezun oldu. Burada Tâhâ Hüseyin,
Ahmed Emîn, İbrâhim Mustafa, Emîn el-Hülî,
Ahmed el-İskenderî ve Abdülveh-
hâb Azzâm gibi önde gelen dil ve edebiyat
âlimlerinin derslerine katıldı. Mecmau'l-
lugatî'l-Arabiyye'de *el-Mu'cemü'l-vasîf*
adlı sözlüğün hazırlık heyetinde görev al-
dı. 1936 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi'ne asistan olarak tayin edildi.
Burada Ahmed Emîn'in danışmanlığında
hazırladığı "en-Nakdül'edeblî fi Kitâbi'l-
Eğânî li-Ebi'l-Ferec el-İsfahânî" adlı teziyle
yüksek lisansını (1939) ve Tâhâ Hüseyin'in
danışmanlığında hazırladığı "es-Sinâatü'l-
fenniyye ve tetavvuruhâ fi ş-şi'ri'l-Arabî"
adlı teziyle doktorasını (1942) tamamladı.
1943'te öğretim üyesi, 1948'de doçent,
1956'da profesör oldu. Ayrıca Ürdün Üni-
versitesi Edebiyat Fakültesi'nde iki ve Kü-
veyt Üniversitesi'nde dört yıl görev yaptı.
Kendini tamamen ilmî çalışmalara veren
Şevki Dayf, 1968-1971 yıllarında Arap dili
bölüm başkanlığına getirildi; 1975'te emek-
liye ayrıldı. 1976'da Atıyye es-Savâlihî'nin
vafatıyla boşalan Mecmau'l-lugatî'l-Arabiyye
üyeliğine, 1988'de genel sekreterliğine,
1992'de başkan yardımcılığına ve 1996'da
İbrâhim Beyyûmî Medkûr'un ardından
başkanlığına tayin edildi. Daha sonra İtti-
hâdül'mecâmî'l-lugaviyyetî'l-Arabiyye baş-